

**СПИВІДНОШЕННЯ ДЕТЕРМІНАНТІВ «ПРАВО НА ОХОРОНУ ЗДОРОВ'Я»
ТА «ПРАВО НА МЕДИЧНУ ДОПОМОГУ»**

У статті здійснено ґрунтовне дослідження категорій «право на охорону здоров'я» та «право на медичну допомогу» в Україні.

Ключові слова: право, права людини, здоров'я, охорона здоров'я, медична допомога, психологічний стан, фізіологічний стан, організм людини.

В статье осуществлено основательное исследование категорий «право на охрану здоровья» и «право на медицинскую помощь» в Украине.

Ключевые слова: право, права человека, здоровье, здравоохранение, медицинская помощь, психологическое состояние, физиологическое состояние, организм человека.

The article detailed research categories of „right to health” and „the right to health care” in Ukraine. The author believes that overall health is a natural boon element anthropic component of human nature, which is endowed by nature.

Key words: law, human rights, health, public health, medical care, psychological state, physiological condition, human body.

Вступ. Щодо з'ясування сутності поняття «права на охорону здоров'я», треба звернути увагу на суперечність окремих аспектів питання щодо проголошення права, яке передбачає одну з найвищих соціальних цінностей – здоров'я.

Постановка проблеми. У науковій літературі дебатуються визначення (формулювання) права людини, яке покликане забезпечувати вказане благо (цінність).

Метою статті є проведення дослідження понять «право на охорону здоров'я» та «право на медичну допомогу» в Україні.

Дану проблематику досліджували як вітчизняні, так і закордонні науковці: В.Б. Авер'янов, В.І. Акопов, А.А. Гудима, З.С. Гладун, А.А. Глашев, А.М. Зелінський, Л.О. Красавчикова, О.М. Креховська-Лепявко, Б.А. Локай, Ю.М. Когунь, Д.В. Козак, В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, М.С. Малєїн, М.М. Малєїна, Є.В. Маслов, В.Л. Попов, Н.П. Попова, О.О. Пунда, З.В. Ромовська, А.М. Савицька, І.Я. Сенюта, Р.О. Стефанчук, О.Г. Стрельченко, А.В. Тихомиров, Є.О. Харитонов, К.Б. Ярошенко та інші.

Результати дослідження. Проаналізуємо більш детально міжнародно-правові акти та наукову літературу на предмет змісту аналізованого права. З одного боку, вживається терміносполучення – право на здоров'я, з іншого, – право на охорону здоров'я. Аналіз доступних автору міжнародно-правових актів дозволив виявити використовувані дефініції цього права, зокрема: право на такий життєвий рівень, включаючи їжу, одяг, житло, медичний догляд та необхідне соціальне обслуговування, який є необхідним для підтримання здоров'я (частина 1 статті 25 Загальної декларації прав людини [1, с. 22]), право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я (частина 1 статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права [2, с. 29]), право на охорону здоров'я (пункт «е» частини 4 статті 5 Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [3, с. 79]), право на охорону здоров'я (стаття 11 Європейської соціальної хартії [4, с. 171-173]), право на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я і засобами лікування хвороб та відновлення здоров'я (частина 1 стаття 24 Конвенції про права дитини [5, с. 133-134]), право на охорону власного здоров'я у тій мірі, у якій це дозволяють засоби профілактики, що існують, й лікування хвороб і повинна

мати можливість досягти найвищого для себе рівня здоров'я (пункт 1.6 частини 1 Декларації про політику у сфері дотримання прав пацієнта у Європі). У жодному проаналізованому акті безпосередньо терміносполучення «право на здоров'я» не вживається.

У той же час, дослідження наукової літератури виявляє плуралізм позначення цього права. Так, на думку, З.С. Гладуна [6, с. 7], М.Н. Малєїної [7, с. 27-28], Р.О. Стефанчука, А.М. Зелінського [8, с. 40-45] тощо, одним із природних прав людини є право на здоров'я, інші автори В.І. Акопов [9, с. 42-43], Є.В. Маслов [10, с. 49-56], А.Н. Савицька, А.А. Юнусов та інші автори дотримуються позиції про те, що людина має природне право на охорону здоров'я.

У наукових джерелах зустрічаємо також випадки використання авторами обох термінів, а саме А.А. Глашевим та А.В. Тихомировим.

На наш погляд, здоров'я є природним благом, елементом, складником антропої природи людини, яким вона наділяється від народження. Тобто, з одного боку, стан здоров'я залежить від природно закладених характеристик людини, які складаються на момент народження, а з другого, – визначається під впливом соціальних факторів, спадкових, природних чинників та економічних і політичних умов, що є у державі.

Варто відзначити, що коли йде мова про природне право на здоров'я, яким від народження повинні бути наділені усі, то відразу «зупиняє» нас така «перепона» як вроджені патології (внутрішніх органів, опорно-рухового апарату тощо), аномалії, немовлята, що народжуються вже інфікованими (ВІЛ, вірусний гепатит), спадкові вроджені хвороби (хвороба Дауна, гемофілія, муковісцидоз). У цьому випадку немає підстав стверджувати те, що такі особи мають природне право на здоров'я, яким однаковою мірою наділені усі з моменту народження. А рівність і загальність, як відомо, є одними з неодмінних засад сучасної концепції прав людини (А.І. Азаров, Л.І. Глухарьова, С.П. Добрянський, П.М. Рабінович). У цьому аспекті не всі люди характеризуються рівністю у питанні володіння таким благом як здоров'я.

Іншим аспектом права на здоров'я виступає обов'язок уповноваженого суб'єкта забезпечувати це право кожному. Але, на жаль, стан здоров'я не може у повній мірі залежати ні від самої людини, ні від носіїв обов'язку. Зважаючи на структуру цього суб'єктивного юридичного права, можемо стверджувати, що ані власними діями, ані діями інших це право не може бути задоволено, оскільки ні власні активні дії людини, ні дії інших суб'єктів не можуть вплинути на стан здоров'я. Важко також говорити і про те, щоб звертатись до держави за захистом здоров'я, примусовим забезпеченням права на здоров'я, оскільки задовольнити це держава не зможе. Коли людина має право на охорону здоров'я, то говоримо як про її можливість самій вчиняти певні активні дії (профілактичні огляди, щеплення тощо), а також вимагати від інших суб'єктів вчинення дій (належне надання медичної допомоги у закладах охорони здоров'я, проведення громадської експертизи у сфері охорони здоров'я, звернення за захистом до професійних медичних організацій тощо), які були б спрямовані на задоволення цього права, а також вимагати від держави забезпечення даного права (відшкодування матеріальної та моральної шкоди, що заподіяна неналежним наданням медичної допомоги, оскарження неправомірних дій, рішень та бездіяльності посадових та службових осіб органів управління охороною здоров'я і закладів охорони здоров'я та інші). Таким чином, проведений аналіз на предмет визначення адекватності термінологічного позначення права, яке покликане забезпечувати таке благо людини як здоров'я, дозволяє обґрунтувати існування саме права людини на охорону здоров'я.

На нашу думку, мова може йти про природне право на охорону здоров'я та обов'язок усіх охороняти здоров'я як одне з найцінніших благ людини. Відтак, держава визначає на законодавчому рівні, у тому числі конституційному, це життєво необхідне благо й повинна закріпити належні правові механізми для реалізації, охорони і захисту права людини на охорону здоров'я. Отже, вважаємо, що правильно ставити питання про поняття «право на охорону здоров'я».

При цьому, на наш погляд, детермінанту «право на охорону здоров'я» варто вважати рівноцінним поняттям «право на здоров'я». У зв'язку з викладеним, поняття «право на здоров'я» і «право на охорону здоров'я» мають аналогічний сенс, є синонімами і не несуть у собі ніяких суперечностей. Тому ці терміни можуть використовуватися як рівноцінні. Консенсус у розумінні та тлумаченні цього права є однією з умов забезпечення його реалізації.

Слід відзначити, що сучасна законодавча система не містить категорії «право на охорону здоров'я», а лише обмежується поняттям «охорона здоров'я».

Право на охорону здоров'я – це природне і невіддільне право кожного громадянина. Воно визнається навіть тими країнами, у конституціях яких воно не було закріплено. Зараз право на охорону здоров'я є складовою частиною національного права практично всіх європейських країн.

Так, *право громадян на охорону здоров'я* конкретно визначено у конституціях Польщі, Словенії, Румунії, Естонії, Сербії. На міжнародному рівні право на охорону здоров'я гарантовано «Загальною декларацією прав людини», яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 року.

І.Я. Сенюта встановлює, що *право людини на охорону здоров'я* є загальносоціальне (природне) право людини, яке проявляється як можливість людини використовувати усі соціальні, насамперед державні, засоби, спрямовані на збереження, зміцнення, розвиток та, у випадку порушення, відновлення максимально досяжного рівня фізичного й психічного стану її організму.

З вище визначеного слід відзначити, що *право на охорону здоров'я* – це сукупність встановлених та охоронюваних державою адміністративно-правових норм, які регулюють відносини щодо споживання природного блага – здоров'я, самостійно або за допомогою інших осіб через збереження, зміцнення, розвиток та у випадку порушення – відновлення максимально-досяжного рівня фізичного та психологічного стану організму людини.

Наступним термінологічним рівнем слід розглянути детермінанту «*право на медичну допомогу*».

На відміну від права на охорону здоров'я, право на медичну допомогу піддається більш чіткому визначенню.

Право на медичну допомогу займає одне з провідних місць у системі соціальних прав громадян. У рамках права на охорону здоров'я право громадян на медичну допомогу взаємодіє з іншими правами людини та громадянина, серед яких можна виділити право громадян на екологічний добробут; право громадян на забезпечення лікарської допомоги; право громадян на санаторно-курортне лікування; право громадян на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю та ряд інших прав. У свою чергу, у структурі самого права громадян на медичну допомогу виділяють складові елементи – повноваження, найважливішим з яких є отримання гарантованого державою обсягу безоплатної медичної допомоги.

Так, серед природних, невіддільних, невідчужуваних та непорушних прав людини одним із визначальних є право людини на медичну допомогу як складової частини охорони здоров'я.

Саме Конституція України у статті 49 гарантує право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування. *Право людини на медичну допомогу* закріплено також і у статті 284 Цивільного кодексу України та у статті 6 Основ законодавства України про охорону здоров'я, де передбачено право на кваліфіковану медико-санітарну допомогу як складову права на охорону здоров'я.

Т.В. Пальшина вважає, що *право на медичну допомогу* – задоволення потреби у відновленні, збереженні та зміцненні здоров'я через організовану державою систему охорони здоров'я, а також гарантоване державою право вимагати від медичних установ, організацій, їх посадових осіб, медичних працівників надання доступної, якісної та кваліфікованої медичної допомоги, за неналежне надання якої може наступити адміністративна та інша відповідальність.

Так, *право на медичну допомогу* – це різновид основних (конституційних) соціальних прав людини. Його зміст становить гарантована законом можливість отримання безкоштовної медичної допомоги у державних та муніципальних установах охорони здоров'я. Право кожної людини на охорону здоров'я та медичну допомогу – загальновизнана норма міжнародного права, закріплена у статті 25 Загальної декларації прав людини та у статті 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

На основі проведеного аналізу українського та закордонного законодавства, а також міжнародно-правових актів, сформульовано визначення *права на медичну допомогу* як комплексу передбачених повноважень громадянина, які захищаються державою, що виражається в його можливості отримати якісну та кваліфіковану діагностику, лікування, реабілітацію та профілактику у лікувально-профілактичних закладах за своїм вибором, з урахуванням гарантованого Конституцією України обсягу надання безкоштовних медичних послуг, а у разі їх ненадання чи неналежного надання застосування адміністративної або іншої юридичної відповідальності.

На наш погляд, слід виділити наступні *види права на медичну допомогу*, а саме: *право на отримання безкоштовної медичної допомоги в державних та муніципальних установах охорони здоров'я; право на медико-соціальну допомогу; право на отримання медичної допомоги у приватних закладах охорони здоров'я; право на добровільне медичне страхування; право на соціальне забезпечення ліками; право на санаторно-курортне лікування; право осіб, що вступають у шлюб, на медико-генетичне обстеження; право на інформацію про стан свого здоров'я; право бути донором крові та її компонентів, при трансплантації органів і тканин, при штучному*

заплідненні; право на профілактичні заходи з охорони здоров'я з боку держави і роботодавця; право на реабілітаційні заходи тощо.

Разом з тим, треба відзначити, що право на медичну допомогу означає, що громадяни мають право на медико-соціальну допомогу при захворюванні, втраті працездатності та в інших випадках, які містять у собі профілактичну, лікувально-діагностичну, реабілітаційну, протезно-ортопедичну та зубопротезну допомогу, а також інші заходи соціального характеру по догляду за хворими, непрацездатними та інвалідами, та оплату допомоги з тимчасової непрацездатності. Медико-соціальна допомога надається медичними, соціальними працівниками та іншими фахівцями в установах системи охорони здоров'я та соціального захисту населення. Громадянам надається безкоштовна медична допомога у державній та муніципальній системах охорони здоров'я.

Висновок. Виходячи із вищевикладеного слід класифікувати право на медичну допомогу на загальне та спеціальне. До загальних прав людини на медичну допомогу, на наш погляд треба віднести: право на охорону здоров'я; право на медичну допомогу; право на безоплатну медичну допомогу, право на медичне страхування; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля та на відшкодування завданої порушенням цього права шкоди; право на вибір методів лікування; право на вибір лікаря (у тому числі проведення консилиуму лікарів) та лікувального закладу; право на згоду або відмову від лікування; право на відкриту та конфіденційну інформацію про стан свого здоров'я (право на дотримання лікарської таємниці); право на медичну експертизу; права пацієнта, який перебуває на стаціонарному лікуванні тощо.

Спеціальні права (залежать від напряму медичної діяльності): право на інновації, а саме: 1) право на медико-біологічний експеримент; 2) право на репродуктивні технології; 3) право на донорство; 4) право на терапевтичне клонування; 5) право на корекцію (зміну) статі; права пацієнтів при трансплантації органів, права пацієнтів у сфері естетичної хірургії; право на оскарження неправомірних рішень і дій працівників, закладів та органів охорони здоров'я; право на відшкодування шкоди, заподіяної здоров'ю; право на захист від будь-яких незаконних форм дискримінації, пов'язаних зі станом здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Загальна Декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю. К. Качуренко. – 2-е вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 18–24.
2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 р. // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 24–36.
3. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 р. // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 74–88.
4. Европейская социальная хартия: Справочник : пер. с фр. – М. : Международные отношения, 2000. – 264 с.
5. Конвенція про права дитини від 1989 року // Права людини: Міжнародні договори України, декларації, документи / Упоряд. Ю.К. Качуренко. – 2-е вид. – К. : Юрінформ, 1992. – С. 123–146.
6. Гладун З.С. Право на здоров'я (політико-правові аспекти) / З.С. Гладун // Український часопис прав людини. – 1996. – № 1. – С. 7–13.
7. Малейна М.Н. Защита личных неимущественных прав советских граждан / М.Н. Малейна. – М. : Знание, 1991. – 128 с.
8. Стефанчук Р.О. Право на здоров'я як особисте немайнове право фізичних осіб / Р.О. Стефанчук, А.М. Зелінський // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2003. – № 2 (6). – С. 40–45.
9. Акопов В.И. Медицинское право в вопросах и ответах / В.И. Акопов. – М. : ПРИОР, 2001. – 208 с.
10. Маслов Е.В. Право в медицине / Е.В. Маслов – М. : Книга-сервис. – 2002. – 352 с.